

KU LEUVEN

EEN TUIN MET VELE VRUCHTEN

EEN KENNISMAKING MET
HET BOEK VAN DE PSALMEN

HANS DEBEL

TER INLEIDING: TWEE INDRUKKEN...

- De universele herkenbaarheid van de gevoelens die in het Psalter worden verwoord

'[Ze] vertelt van geen vreemde, zonderlinge dingen: algemeen en menselijk is 't wat ze verhaalt.'

(C. Verschaeve in *De poëzie der Psalmen*, 1923, zoals geciteerd door M. Vervenne, 1989)
- Het boek van de psalmen als een miniatuurbijbel (vgl. M. Luther: *eine kleine Biblia*)

KU LEUVEN

OPBOUW

1. Het boek van de Psalmen als een hoogtepunt van de Hebreeuwse poëzie
2. Het boek van de Psalmen als een gevarieerde collectie van uiteenlopende composities
3. Het boek van de Psalmen als een verzameling van door mensenhanden overgeleverde teksten

KU LEUVEN

EEN HOOGTEPUNT VAN HEBREEUWSE POËZIE

- Een performatief poëtisch boek
 - het onderscheid tussen de prozaïsche en poëtische literatuur van de Bijbel
 - proza: gericht op voortgang en het meedelen van informatie
 - poëzie: gericht op diepgang en het laten delen in gevoelens
 - het etaleren van de schoonheid van de taal en beeldrijk taalgebruik als essentiële kenmerken van poëzie
- ⇒ de Psalmen als voorbeelden van 'tweede taal' waarbij minstens even veel *tussen* als *op* de regels te lezen is

KU LEUVEN

EEN HOOGTEPUNT VAN HEBREEUWSE POËZIE

- Een bundel gezangen op naam van David
 - Psalmen als gezangen
 - verwijzingen naar snaarinstrumenten
 - aanduiding als *sēfer mizmorōt* (סֵפֶר מִזְמוֹרוֹת) in de joodse traditie
 - talrijke opschriften met *mizmōr* (מִזְמוֹר) of *shīr* (שִׁיר)
 - gangbare benaming *sēfer tēhillīm* (סֵפֶר תְּהִלִּים)
 - ⇒ verschillende termen afgeleid van *psallein* (ψάλλειν):
'tokkelen op een besnaard instrument'
(vgl. 'harpzangen' van Joost van den Vondel)

KU LEUVEN

EEN HOOGTEPUNT VAN HEBREEUWSE POËZIE

- Een bundel gezangen op naam van David
 - Psalmen als het werk van David
 - verwijzing naar David in 73 opschriften in de Hebreeuwse Bijbel
 - verhalende teksten over David als zanger
 - ⇒ een voorbeeld van oudoosterse pseudepigrafie
 - extra psalmen op naam van David in de Septuaginta en in 11QPs^a
 - de verwijzing naar David in Psalm 137 ('Bij de stromen van Babel...')
 - de verwijzing naar David in Psalm 51

KU LEUVEN

EEN HOOGTEPUNT VAN HEBREEUWSE POËZIE

- Een schoolvoorbeeld van parallellisme
 - het uit twee leden bestaande *bicolon* als meest gebruikte Hebreeuwse versvorm
 - het fenomeen van het 'parallellisme tussen de leden'
 - de classificatie geïntroduceerd door Robert Lowth (1753)
 - synoniem of gelijkbetekenend parallellisme
 - antithetisch of tegengesteld parallellisme
 - synthetisch of progressief parallellisme
 - het samenspel van overeenstemming en verschil (en bijhorende betekenisverruiming) als essentie van het parallellisme
 - ⇒ een vorm van dieptezicht door twee verschillende perspectieven
 - verder onderscheid tussen lineair en chiatistisch parallellisme naargelang de plaatsing van de verschillende elementen

KU LEUVEN

EEN HOOGTEPUNT VAN HEBREEUWSE POËZIE

- Een schoolvoorbeeld van parallellisme
 - verdere poëtische kenmerken
 - strofes: een betekenisvol geheel van meerdere verzen
 - stanza's: een betekenisvol geheel van meerdere strofes
 - de typisch concentrische structuur (vgl. de Semitische denkwijze)
 - refrein: een herhaald vers of geheel van verzen (vgl. Ps 42-43!)
 - acrostichon: het alfabetisch stafrijm of abc-gedicht
 - klankspelen
 - alliteratie: opeenvolgende woorden met dezelfde beginletter
 - assonantie: gelijkaardige klinkers in opeenvolgende woorden
 - homonymie: identiek klinkende woorden met verschillende betekenis
 - onomatopée: klanknabootsing

KU LEUVEN

EEN GEVARIEERDE COLLECTIE

- De collecties van het Psalter
 - de indeling in vijf 'boeken' op basis van de doxologieën (Ps 1-41; 42-72; 73-89; 90-106; 107-150)
 - ⇒ overblijfsels uit eerdere groeistadia van het boek...?
 - het 'Elohistische Psalter' (Ps 42-83) als deelcollectie (vgl. de 'dubbelpsalmen' 14 en 53, en 40, 14-18 en 70)
 - de 'bedevaartslieederen' (Ps 120-134) of 'liederen van het opgaan' en hun verwijzingen naar Jeruzalem en de tempel
 - latere liturgische collecties zoals de zeven 'boetepsalmen' of het 'Egyptische *hallēl*' en het 'dagelijkse *hallēl*'
 - voorbeelden van intertekstualiteit (Ps 18 = 2 S 22; 1 Kr 16,8-22 ≈ Ps 105 + 96; Ps 108 = Ps 57,8-12 + 60,7-14)

KU LEUVEN

EEN GEVARIEERDE COLLECTIE

- De genres van het Psalter
 - de vormkritiek van Hermann Gunkel
 - hymnen of lofpsalmen
 - collectieve klaagzangen
 - koningspsalmen
 - individuele klaagzangen
 - individuele dankpsalmen
 - ⇒ genres met een stereotiepe opbouw, geworteld in de liturgie
 - de vormkritische vereenvoudiging van Claus Westermann
 - de lofzang of *ʿhillāh* (תְּהִלָּה)
 - het klaaggebed of *ʿfillāh* (תְּפִלָּה)
 - ⇒ twee grondtonen waarbij lof geleidelijk klacht overstemt

KU LEUVEN

EEN GEVARIEERDE COLLECTIE

- De architectuur van het Psalter
 - de evolutie van Godsverlatenheid naar Godsvertrouwen
 - het onderzoek naar *Kompositionsbogen* van Erich Zenger
 - het 'metaverhaal' over Israëls geschiedenis van het Psalter
 - een reflectie op de monarchie en haar val in boeken I-III
 - een terugkeer naar het vertrouwen op God in boek IV
 - de aanhoudende lof in Psalm 107-118
 - de centraliteit van de *tōrāh* in het koninginnestuk Psalm 119
 - de opgang naar de tempel in Psalm 120-134
 - het ingenieuze vlechtwerk van Psalm 135
 - de nadruk op Gods eindeloze liefde in Psalm 136
 - een synthese van het Psalter in Psalm 137-145
 - de grootse finale van Psalm 146-150

KU LEUVEN

DOOR MENSEN OVERGELEVERDE TEKSTEN

- De Septuaginta als variante tekstvorm
 - een afwijkende nummering van de psalmen

MT	LXX	MT	LXX	MT	LXX
	Ps 1 → 8	Ps 114-115	Ps 113	Ps 147	Ps 146-147
Ps 9-10	Ps 9	Ps 116	Ps 114-115	Ps 148 → 150	
Ps 11 → 113	Ps 10 → 112	Ps 117 → 146	Ps 116 → 145	---	Ps 151

⇒ vgl. de dubbele nummering in het lectionarium!

- een bijkomende psalm: Psalm 151
 - een opschrift dat de psalm afzondert als 'buiten het getal'
 - een psalm die zich ook inhoudelijk van de andere onderscheidt
 - het topje van de spreekwoordelijke ijsberg aan 'extra' psalmen
 - Psalm '151-155' (of I, IV, V, II en III) in het Syrische Psalter
 - Psalm 151A-B, 154, 155 en andere composities in 11QPs^a

KU LEUVEN

DOOR MENSEN OVERGELEVERDE TEKSTEN

- De Dode Zeerollen en het organisch gegroeide Psalter
 - de 45 manuscripten van het Psalter uit de woestijn van Judea
 - 39 manuscripten uit Qumran (afkomstig uit Grot 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8 en 11)
 - 3 manuscripten uit privécollecties die uit Qumran zouden komen
 - 3 manuscripten uit Nahal Hever en Masada
 - het afwijkende Psalter van 4QPs^a
 - het afwijkende Psalter van 11QPs^a
 - 39 psalmen die ook in de Masoretische Tekst voorkomen, maar gerangschikt in een andere volgorde
 - Hebreeuwse tegenhangers van reeds bekende composities (Ps 154, Ps 155, Sir 51,13-30) en een langere versie van Ps 151
 - voorheen onbekende composities (*Plea for Deliverance*, *Apostrophe to Zion*, *Hymn to the Creator*) en enkele andere teksten
- ⇒ restanten van een dynamische teksttraditie waarvan de Masoretische Tekst één overblijfsel is

KU LEUVEN

DOOR MENSEN OVERGELEVERDE TEKSTEN

- Kleinere maar betekenisvolle tekstverschillen: voorbeelden
 - Psalm 145 in 11QPs^a
 - een extra refrein na elk vers
 - een extra *nun*-vers dat het acrostichon vervolledigt
 - de afwijkende opschriften in de Septuaginta
 - interpretaties van Hebreeuwse woorden met onduidelijke betekenis
 - een sterkere aanwezigheid van David in de opschriften
 - Psalm 22,17 in de Septuaginta
 - een vertaling die een andere (en contextueel plausibeler) Hebreeuwse tekst veronderstelt: 'ze hebben mijn handen en voeten doorboord'
 - de basis voor de latere interpretatie, die de christologische lezing van de psalm nog versterkt heeft

KU LEUVEN

TOT BESLUIT

- De tekstvormen van het Psalter als vruchten van een dynamische traditie
- Het boek van de Psalmen als een onvergelykbare reflectie op de tradities van het Oude Israël
- De lectuur van het Psalter als een reis doorheen een wereld van emoties die mensen in Gods handen leggen

KU LEUVEN